

H

S

Na otoku.

Tesneje nego kdaj poprej se me je oklenila moja Muza, grenka skrb; mislil sem že po pravici, da se ji ne izvijem nikoli več in velika je bila moja žalost. Zakaj hudo je pogledati v oči poslednji uri.

Moj prijatelj doktor Robida, ki mi je zelo naklonjen, me je povabil na prijazen izprehod, da bi razvedril moje srce. Stopila sva v prostran vrt, ograjen z visoko železno ograjo. Čudno tiho je bilo na vrtu, drevje je bilo temno in žalostno, tudi na peščenih stezah in na gredah so ležale lene sence — in vendar je sijalo solnce na nebu. Ljudje, ki so naju srečevali ter naju pozdravljali, so bili resni in zamišljeni; hodili so, mudilo se jim je nekam, toda pozabili so na cilj in se niso mogli več domisliti nanj. Izza drevja se je svetilo visoko belo poslopje; od daleč, kakor pod nama, je šumela voda.

Sedla sva v lopo, v mrak. In komaj sva sedla, je prišel človek in je pozdravil in je prisedel k

nama. Zelo spodobno je bil oblečen, njegov obraz pa je bil bled in je razodeval globoko, neutolažljivo žalost. Ozrl se je name z resnimi očmi in je izpregovoril:

„Ni mogoče ubežati, ni mogoče!“

Nato je pripovedoval svojo prav tako čudno, kakor pretresljivo povest:

„Kakor veste, mi je ime Franc Kosirnik; do tistega časa, ko se je izpolnila moja usoda, sem bil profesor prirodoznanstva. Ne po poklicu, temveč po dolžnosti. Tudi oženil sem se. Moje življenje pa ni bilo veselo. Nikoli ni bilo veselo, dragi gospod, in prašam vas radoveden: kaj je veselje? Ali to ne spada k stvari. Pač pa vas prašam: ali veste, kaj je skrb? Tista skrb, ki ne bije v glavi, temveč ki grize v srcu, v srcu, brez prestanka, vso noč, da sliši človek škrtanje njenih zob? To sem vas prašal, ker ne veste odgovora. Jaz ga vem.

Prišlo mi je nekoč na misel, da bi ubežal. Ali slutite, da se je takrat izpolnila moja usoda? Takrat, ko sem stopil na ladjo? Razpela so se jadra in kmalu smo bili na brezkončnem morju. Zibali smo se na rahlih valovih, nebo je bilo jasno, vesoljna svoboda nad nami, naokoli. Morda je bilo veselje, kar sem občutil v tisti uri. Jadrali smo dalje, kam? Na dolgi srebrni črti, ki se je lesketala za nami, sem videl, da bežimo hitreje od lastavice. Kam?

Nebo je bilo jasno, toda pooblačilo se je. Zmirom višji so bili valovi, zmirom bolj črni in

bežali so zmirom hitreje. Pa je prišel vihar, nenadoma je prišla noč. Kaj nisem vedel, dragi gospod, kaj nisem vedel? Ni mogoče ubežati. Prišla je noč, črna in težka, zagrmelo je z neba, kakor da se je rušil neskončni obok, silna pest je padla na ladjo in jadreniki so se lomili; kakor velike utve so planila jadra proti nebu. Pest je udarila vdrugič in na neizmerni dlani me je vzdignilo morje. Kam?

Jutro je bilo, jaz pa sem ležal na produ. Jaz sam. Ozrl sem se proti nebu, pokleknil sem ter sem zahvalil Boga za čudežno rešitev. Nato sem se napotil, da bi spoznal, kam me je bila posadila božja roka.

Take dežele nisem še videl prej nikoli in tudi bral še nisem o nji, kar se mi je zdelo jako čudno. Opazil sem takoj in na svojo žalost, da je prod mrtev, brez diha, brez glasu, vse do nizkih holmov na obzorju. Čudna tišina, težka, globoka, dušeča — kakor v srcu, od groze okamenelem. Nobene ptice pod nebom, ne utve, ne albatrosa. Nebo samo hladno, neprijazno; ne enega oblaka ni bilo na njem, svetilo se je v jeklenem svitu — solnca pa ni bilo. Bil je pač že velik dan, svetloba pa je bila zmirom enaka, ne žarnejša, ne bledejša; spoznati nisem mogel, odkod je prihajala. Morje je bilo mirno in črno; zgenil se ni rahel val, nikoli ni pljusnila riba na površje. Zajel sem s periščem: voda je bila težka in oljnata.

Prod je bil ves pokrit s črnim prahom, kolikor daleč je seglo moje oko. Žalostna, mrtva, sovražna pustinja; ne drevesa, ne grma, ne bilke.

„Kam me je bila posadila božja roka? Ali me je rešila, ali mi je naklonila v svoji jezi strašnejšo kazen, nego bi bila smrt v valovih? Upal sem, da me je bilo vrglo morje po naključju na najpustejši kraj te čudežne dežele in tako sem se napotil, da bi našel pokrajino, ki jo je bil Bog vsaj za silo blagoslovil. Namenil sem se proti holmom, da bi se razgledal po deželi.

Nisem še hodil dolgo, bil sem komaj na vznožju nizkega holma, ko sem spoznal, napol radosten, napol strahoma, da je hodilo nekoč življenje po teh krajih. Sklonil sem se: na črnem prahu je ležala bela kost, krepko razvita človeška čeljust brez zob; ostali deli okostnika so bili pač že zakopani v prahu in le meni v znamenje in spomin je ostala pod nebom čeljust. To sem občutil takoj in zdelo se mi je naravno.

Stopal sem počasi v hrib; kakor na produ: sam črn prah. Na prvem nizkem holmu sem se ozrl; za mano hrib; pred mano, na vse strani, črno, mirno morje. Šel sem dalje, višje; noge so se mi udirale v prah in so izpoddrsavale; truden sem bil.

Kolikor bolj se je širilo obzorje pred mojimi očmi, toliko bolj sem spoznaval, da me je bil položil vihar na samotni otok in ne na mrtev prod velike dežele. Kje je ležal ta otok, ob katerem delu sveta, v katerem morju? Na severu ali na jugu? Zemlja mi ni dala odgovora in tudi nebo ga ni dalo. Take zemlje in takega neba nisem

poznal dotlej in vendar sem bil prirodoznanec po dolžnosti. Stopil sem na vrh: morje vsenaokoli.

Pomislite, gospod — nič nisem bil žalosten. Celó neko prijetno čustvo (morda je bilo veselje?) se je zgenilo v mojem srcu. Sam! Oddahnil sem se, Bog vedi zakaj. Sam! Kje je zdaj skrb? Kje žalost, srd, kje sram in kes? Odkod ponižanje, čemu razočaranje? Sam! Napela so se mi prsa, pljuča so dihala globoko. In spoznal sem: le v samoti je svoboda.

Zavedal sem se prav jasno, da mi je treba poginiti od gladu in žeje. Tri, štiri dni še, morda celo ves teden; in nato ležem in — ničesar več.

Ampak te tri dni, ta teden — svoj, sam, svoboden! Ali verjamete, gospod, da je trenotek čiste svobode dostojno plačilo za glad in smrt? O, trenotek otroka, trenotek brez skrbi! Skrb — to je vse trpljenje življenja. Vesolen pojem, beseda vseh besed; vse je v nji: žalost, sram, ponižanje, razočaranje, in glad in blaznost in smrt. Zdaj, človek: brez skrbi; in ne en trenotek, niti ne kratko uro! Tri dni, tri dolge dni, ves teden morda! Nekateri pravijo, in tudi doktor Robida je teh misli, da človek, ki ljubi svojo bolezen, ni bolan, in da človek, ki se ne meni za glad, ni lačen; tako se je pripetilo, da so stradali po štirinajst dni, ali po tri tedne; in zadnjič se je kazal na Dunaju človek, ki je stradal radovoljno celih štirideset dni. Štirideset dni svobode, gospod! In potem? Potem zatisnem oči in praznujem vstajenje v veseljnost.

O, žalostne misli niso bile, ki so se pogovarjale v mojem srcu, ko sem stal na vrhu ter se razgledaval po svoji deželi. Otok ni bil velik in skoro okrogel je bil; kakšnih dvajset kilometrov dolg in prav tako širok. Za izprehode ne premajhen in ne prevelik. Zelo podoben je bil cesarski zemlji; razrezan, razsekan na četvero, petero delov, ki so si bili precej enaki. Globoke zaseke, črne, temne; strmi holmi, črni, temni; in črn, temen prod. Ne bilke, ne grma, ne drevesa; in ne človeka. O, ne človeka! Šele tedaj sem okusil, kakšna slast je, ne videti človeka; pomisliti, da ni človeka na svetu, da je izumrl rod; čutiti, da nikoli več ne udari tuja roka na srce, da ne prestraši ušesa nikoli več kričeči glas dvonoge živali, da se nikoli več ne orose oči, ker so bile srečale tujega očesa zli pogled!

Truden sem bil in sem legel. Na vrhu hriba, svoje zemlje gospodar. Že sem bil zatisnil oči in prihajale so sanje, prijetne kakor nikoli. Nenadoma vzdignem glavo in se ozrem, ker se me je bila dotaknila božja roka ter me vzdramila.

Nisem bil sam.

Zgenilo se je ob vznožju hriba, v kotlini. Morda pol ure daleč, morda celo uro; toda moje oči so videle natanko in bile bi videle v tem vesoljnem miru, da je bila vztrepetala nežna perot na obzorju, da se je bil nad drobnim črvom razmaknil prah globoko na produ. Zgenilo se in je vstajalo, zibalo se je počasi, neokretno, in zibalo se je proti meni, v hrib.

Z istimi koraki, prav tako počasi, zmirom višje in zmirom bližje je prihajala groza v moje srce.

Jaz, nekoč prirodoznanec po dolžnosti, nisem spoznal živali, ki je čudovito rasla pod menoj, vzdigala se višje ob vsakem zibajočem se, omahujočem koraku. Podobna je bila želvi, toda ni bila želva, dasi je nosila njen težki oklop, ki je zakrival hrbet in boke. Groza mi je poostrišla pogled in tako sem videl žival, kakor da je stala pred menoj. Dolga je bila poldrug meter brez vratu in glave in prav tako visoka. Oklop je bil sestavljen iz črnih plošč, ki so se razmikale neprestano, toda brez šuma. Noge so bile previsoke za želvo; debele, odete z zgrbljeno, debelo kožo, toda mehke in gibke, kakor razlomljene v kosteh; smešni so bili prsti, dolgi in krempljasti, skoro podobni veliki, zatekli opičji nogi. Vrat, pol metra dolg, se je vil neprestano, ob vsakem koraku, od desne na levo, od leve na desno. In na vratu je bila glava in v glavi so bile oči, ki so strmele name s pol topim, pol hudobnim pogledom. To ni bila živalska glava, bolj je bila podobna človeški nego opičji. Čelo nizko, od obrvi gor so že rasli trdi, ščetinasti lasje; čeljusti so bile krepke, lica so bila poraščena s temnosivo dlako; v očeh pa je bil človek, v topih, hudobnih, zakrvavelih očeh. In glava se je zibala na dolgem vratu od desne na levo, od leve na desno, in oči so strmele name.

Zibala se je žival navidez neokretno, toda čudovito hitro; zdelo se mi je, da je bil en sam

trenotek, trenotek nepoznane, nečloveške groze, in že je bila razdalja med nama komaj še četrť ure; nerodno, opotekaje se, in vendar z veliko spretnostjo je plezala navkreber, s klanca na klanec, iz jarka v jarek; za hip je izginila, toda prikazala se je takoj in zmirom so bile uprte name hudobne, zakrvavele oči.

In v strahu svojega srca sem jo spoznal. Kajti ona je bila, ki me je preganjala vse življenje od rojstva, nevidna, skrita sama v svojo noč, strašna in neizprosna, ali nikoli strašnejša kakor v tej uri, ko mi je pokazala svoj obraz.

Od groze in studa so se mi tresle noge in prvi moji koraki so bili omahujoči. Z vso siromašno močjo, ki je bila še ostala v moji krvi, sem planil nizdol, opotekal se ob jarkih, padal v kotline, raneval se ob skalah. V kratkih minutah sem stal pod hribom. Tresel sem se in mraz mi je bilo, po licih pa mi je lil pot v dolgih curkih in se je mešal s krvjo. Stal sem in se nisem upal ozreti in sem vedel, da se moram ozreti. Morda stoji že za mano, tik za mano, vzpenja, vije dolgi vrat, da bi mi pogledala v obraz.

Ozrl sem se v tistem trenotku, ko se je bila vzpela na hrib in so me pozdravile njene oči. Prednji del telesa se je nagnil, noge so se razkoračile, iztegnila je vrat in je kotalila nizdol zelo urno, zibaje se, v velikih, neokretnih skokih. Tudi jaz sem se napotil.

Kakor tudi je čudno: v vsi svoji grozi sem še zmirom trezno mislil; zdi se mi, da še bolj

bistro nego poprej. In tako sem spoznal, da bi bilo nespametno bežati pred njo, kajti gotovo je bilo, da ji ne uidem. Njene neokretne, zvite in razlomljene noge so bile tako urne, da bi me dohitela, še predno bi se zgrudil od utrujenosti. Zdaj je bilo treba torej pokazati, kaj je pamet in razum, kaj je človek in kaj žival.

Krenil sem nizdol po ozki in globoki zaseki, ki me je skrila njenim očem, nato sem zavil nena doma na desno, preskočil par jarkov ter se vrnil v klanec, do pasu sključen, z urnimi, tihimi koraki. Če sem padel na obraz, nisem čutil bolečine in nisem videl krvi; ležal sem ter poslušal. Od nikoder glasu. Ali je bilo pol ure, ali ura, ali dve uri: stal sem na hribu. Ne stal; klečal sem na kolenih, pesti uprte v tla, glavo sklonjeno. Slišal sem svoje srce; umazane, rjave kaplje, pot in prah in kri, so mi kapale od čela.

„Ne ozri se, potrpi!“ sem premišljeval in že sem polagoma, počasi, oči pol zatisnjene, obračal glavo. Tako je hotela moja usoda, določena od začetka. Pogledal sem — in pogledale so name od vznožja, iz temne kotline, zakrvavele, hudobne oči. In zapazil sem takrat še nekaj drugega: velika, zobata opičja usta so se napol odprla; oskoten, neizmerno zloben, trd in neusmiljen našmeh se je razlil po vsem odurnem obrazu. Zapisano je bilo v očeh in v smehu s črkami tako resničnimi, kakor sveto pismo, da ne uidem nikoli. Iztegnil se je vrat, ogromno telo se je zazibalo in valilo se je v hrib s čudno lahkoto, brez utrujenosti.

Gospod, poznal sem človeka, ki je bil v nogah bolan in je polegal in si je upal komaj na cesto; po desetem koraku je omahnil, zastokal je in se je vrnil. Zgodilo pa se je, da je dobil žalostno sporočilo: umirala je ženska, ki jo je ljubil nekoč. In napotil se je v hribe, kakor je bil; rasel je strah in rasla je njegova moč in hodil je brez počitka od jutra do noči in ni čutil nog.

Vstal sem in sem se napotil po drugi strani navzdol. Morda sem vedel že takrat, ko sem ugledal, kaj je bilo zapisano v njenih očeh, da je beg nesmiselno početje in da bi ravnal pametno, če bi omahnil ter se udal. Čemu daljšati trpljenje, čakati, da kane iz srca poslednja kaplja? Toda kljubovanje je bilo v mojem strahu. Ne udati se! Ne udati se, dokler me ne zgrabi, dokler mi ne izkoplje oči, ne iztrga srca! In napotil sem se, in bolj sem padal nego hitel po strmih rebrih, skozi grapave zaseke, po gladkih klancih. Ne samo kljubovanje, tudi zlobnost, iz obupa in bolečine porojena, je bila v mojem srcu. Lovi, lovi, hiti, išči! Pod hribom sem se ozrl in kakor otrok sem spačil obraz ter sem ji pokazal osla z obema rokama. Stala je na vrhu in tudi njen obraz je bil spačen, hudobno-vesel. Nič ni odlašala; brez utrujenosti, mirno, ne hitreje in ne počasneje kakor poprej se je kotalila v dolino.

Tudi jaz nisem počival. Bežal sem po črnem prahu, ki je pokrival na debelo ves prod. Oziral se nisem in tudi slišal nisem ničesar, toda vedel

sem, da hiti za mano z enakomernimi koraki, zibaje se, zvijaje vrat in da se bliža.

Pametna misel me je prešinila v tistem trenutku velike nevarnosti. Še par minut morda in že bi bil čutil smrdečo sapo njenih ust; vzdignila bi bila že morda neokretno, težko nogo ter mi jo položila na goli tilnik, iztegnila bi bila vrat in nenadoma bi se prikazal pred mojimi očmi njen ostudni obraz. Še par minut.

Zavil sem nekoliko višje v hrib, ker so bila tam tla skalovita in razkopana in bi se ne poznali sledovi mojih nog tako natanko, kakor v mehkem prahu. Hodil nisem več, temveč poskakoval na desno in na levo, preko jarkov, čez skale, kakor durak v cirkusu. Pametna misel me je bila prešinila in nikjer ni bilo rešitve, če je ni bilo v nji. Ozrl sem se naskrivoma, iznad rame: žival se je bila spustila v zaseko, sto klafter za mano in v trenutku se pač prikaže nad skalo njen zlobni obraz. Naglas mi je bilo srce od vzburjenosti; s par skoki sem bil v kotanji, ki me je skrila njenim očem; nato skozi zaseko, skozi dolgo, v črni kamen izklesano rakev, ki bi bila preozka za njen oklop; par korakov višje se je rakev razširila; skale, za moža visoke in skoro čisto gladke, na vseh straneh, le ozka, komaj za dva prsta široka zareza v kamnu. Pokleknil sem in sem pritisnil obraz na špranjo. Lovi, išči! Tresel sem se po vsem telesu, zobje so mi šklepetali in smejal sem se! Hiti, išči!

Prikazala se je daleč med skalami. Hodila je bolj počasi, zibala se je še bolj, še bolj je iztezala vrat. Očitno je bilo, da je izgubila sled, da sem jo bil prevaril z imenitno svojo mislijo. Počasi je stopala, zibala se je leno na desno, na levo; naposled je postala. Nikoli ni bila strašnejša in ostudnejša kakor v tistem trenutku. Noge so se čudno zvile, razkoračile, iztegnile se daleč izpod oklopa in spustila se je na tla. Hkrati pa se je vrat visoko vzdignil, vzpenjal se zmirom višje, kakor da je bil v klopčič zvit pod oklopom; in štrlel je kvišku, zibal se je narahlo in vil, gnusna črna kača z ogromno glavo. Usta so se odprla, oči so se napol zatisnile; vohala je kanalja. Vohaj, išči! Vzdigala se je počasi, vrat se je klanjal in vil zmirom močnejše. Našla je smer — zdaj išči pot, plezaj, vohaj! Tam na skali je kri z mojega lica, vohaj!

Kakor je bila težka in neokretna, je stopala z nerazumljivo spretnostjo po skalah, plezala v klanec, spuščala se v kotline in zaseke ter vstajala. Skozi ozko špranjo sem videl vso njeno pot. Velika je bila moja groza, toda mirnejša, topa; zakaj njene oči niso bile uprte name in vsa njena zloba in moja usoda je bila v njenih očeh. Videl sem njeno pot in sem opazil s hudobnim veseljem, da ne hodi po sledu mojih nog in moje krvi. Našla je smer, poti ni našla. Upal sem natihoma, da pojde mimo, kakor pes mimo zajca, skritega v grmu. In že vnaprej sem užival zasluženo radost;

užival sem radost, moje oči pa so bile zalite od krvi in groza je držala moje srce v pesti.

Resnično, šla je mimo. Komaj dvajset klafter je bila pod mano; glava se je vrtela na dolgem vratu in se je ozirala. To je bil trenotek, ko se je morala izpolniti moja usoda. Pomislite, gospod, da mi je bilo določeno, recimo, sedem dni. To je bilo moje življenje, prav tako vredno kakor sedem let; in trenotek je bil dan, in minuta je bila mesec. Če jo prevarim le za uro, le za pol ure, je moj dobiček dragocen: pol ure — pol leta svoboden, brez skrbi. Veliko, strahu in upanja polno je bilo moje pričakovanje. In molil sem.

Ko sem molil, sem začutil, kako se je pačil moj obraz, kako so se širile moje ustnice v ostuden, neskončno hudoben smeh. Od groze se je bil spačil in razširil moj obraz kakor njen, ki je bila vzdignila glavo ter uprla name svoje zakrvavele oči. Izdal me je bil moj pogled, ki se je srečal z njenim.

Vedel sem, da ni več upanja. In da ni mogoče pobegniti. Kaj je vsa groza, ki sem je občutil do tistega trenotka, v primeri z mislijo, da ni mogoče pobegniti? Še zmirom je slonel ob špranji moj obraz in moje oko je strmelo pričarano v oko živali. Čudne so bile misli, ki so se tedaj porodile iz moje groze. Mislil sem: ta otok ni moj, tujec sem v tej deželi, pritepenec; če se hoče gospodarju, da me muči za kratek čas, je ta njegova pravica in ne bilo bi lepo od mene,

da bi mu kratil veselje; in pritožiti bi se mogel kvečjemu Bogu, če bi se gospodarju zazdelo, da me ubije na izviren in kratkočasen način. In še dalje so se izgubile moje misli, iz groze porojene; strmel sem v obraz živali in zdelo se mi je, da sem spoznal, kar bi bil moral spoznati od začetka: v človeku, ki je gledal name iz hudobnih oči, sem videl človeštvo. Gospod, zdaj ne odobravam teh misli; zakaj prežalostne so in Sancho Pansa bi vedel veliko pregovorov, ki bi hudo osmešili tako protičlovečansko naziranje.

Še dvajset, še deset klafter; naposled se je vendar utrudila kanalja in veselilo bi me, če sem bil prvi, ki sem jo utrudil. Na produ leže čeljusti in lobanje; veliko jih je bilo, ki se niso branili; legijon morda, ki so bili slabši od mene.

Zdaj pride rakev, kanalja, zdaj glej! Resnično, stisnila se je v rakev; oklop se je nenadoma zožil, vrat se je vzdignil tako visoko, da je segal preko skale. Kdo se je bolj smejal, ali ona ali jaz? Ne misli, da zadaviš slabiča; moja groza je moja stvar in te ne briga nič! Koliko jih je bilo, ki so se tresli pred tabo? Jaz se ne tresem.

Obšla me je bila misel, prav tako čudna kakor nespametna. Stoj, brani se! In stal sem s sklonjeno glavo, pesti na prsih. Pridi! Ne bežati več, ne udati se; ne več strahu!

Stal sem in sem nenadoma padel na kolena, glavo sklonjeno, pesti na prsih. Vzdignila se je

pred mano, toda vrat se je sklonil v silnem kolo-
barju, v oči so mi pogledale njene oči in obraz
se je dotaknil mojih lic. Tedaj se nagnila moja
glava globoko v tilnik, še nižje, in se je dotaknila
zadaj mojih nog — — — — —
— — — — —“

Moj prijatelj doktor Robida je slonel za-
mišljen ob mizi. Dostojno oblečeni gospod je
dovršil svojo povest, zakril si je čelo z obema
rokama in je gledal v tla. Moje srce je bilo ne-
izmerno žalostno.

„In kaj se je zgodilo?“

Dostojno oblečeni gospod je vzdignil glavo,
pogledal mi je v oči in se je začudil.

„Kaj ne vidite? Kaj ne veste, da sem u'mrl?“

Pozdravil je, poklonil se je in je šel.

Doktor Robida, moj prijatelj, ki mi je zelo
naklonjen, je nameraval s prijaznim izprehodom raz-
vedriti moje srce. Toda bilo je zdaj bolj žalostno
nego kdaj poprej.

